

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE SI SOCIALE-POLITICE
DE PE CLASELE AL P.C.R.

Leva Chiriacu

TRĂSĂTURILE HISTORIOGRAFIEI
MATERIALIST-ISTORICE ROMÂNEȘTI
PRIMA DECADE PATRU AL ROMÂNIEI INTERBELICE

—Escrierul lui de doctorat—

Coordonator științific
Prof. univ. dr. IULIU GEORGESCU

București — 1977

SUMARUL TEZEI

TRASATURILE ISTORIOGRAFIEI MATERIALIST-ISTORICE ROMÂNEȘTI PRIVIND DECENIUL PATRU AL ROMÂNIEI INTERBELICE

I. CONSIDERAȚII PRIVIND NECESITATEA CRITICII ISTORIOGRAFICE

- A. Fundamentarea ideologică și teoretică a criticii istoriografice.
- B. Evoluția cercetării istorice și rolul criticii istoriografice în perioada 1944-1976.

II. ISTORIOGRAFIA DECENIULUI PATRU CA PARTE INTEGRANTĂ ȘI ETAPA DISTINCTĂ ÎN ISTORIA ROMÂNIEI

- A. Locul rezervat deceniului patru în interpretările istoriografice privind periodizarea epocii moderne și contemporane.
- B. Caracterizări istoriografice privind stadiul economic atins de România.
- C. Oglinzirea istoriografică a evoluției și profilului societății românești.
- D. Istoriografia consacrată analizei regimului și sistemului politic.
 1. Considerații și controverse privind profilul și sistemul politic al României.
 2. Aprecierea locului și rolului monarhiei sub Carol al II-lea.
 3. Evoluția sistemului parlamentar în tratarea istoriei vieții politice interne.
 4. Istoriografia guvernărilor statului român în exercitarea funcțiilor sale interne și externe.
 5. Opinii istoriografice privind dinamica și structura sistemului partidist.

III. REFLECȚII ȘI CONCLUZII PRIVITOARE LA STADIUL ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI PRIVIND DECENIUL PATRU

IV. SISTEMATIZAREA TEMATICĂ A SURSELOR BIBLIOGRAFICE

"Valoarea unei istorii cu adevărat științifice constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănușind experiența de viață și de luptă a maselor și conducătorilor".

NICOLAE CEAUȘESCU

De la istoricul August '44 s-au scurs peste trei decenii de muncă și luptă care au consfințit, pe multiple planuri, victoria unui popor hotărât să-și transforme viața și să-și faurească destinul în spiritul celor mai înalte năzuințe ale sale. A fost firesc ca, în această epopee - pe care istoria o consemnează ca traversând revoluția democrat-populară, revoluția socialistă, trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism - și istoriografia românească, prin mijloacele-i specifice, să-și revoluționeze menirea, să-și îmbogățească patrimoniul și să dedice roadele sale slujirii intereselor poporului român.

Pentru ca să ajungă la stadiul de astăzi, istoriografia românească a trebuit să parcurgă un profund proces de clarificare teoretică și ideologică, să-și fundamenteze o metodologie științifică de cercetare și interpretare a istoriei pe baza concepției materialismului dialectic și istoric, să continue tradițiile valoroase ale predecesorilor, să îmbogățească și să dezvolte filonul istoriografiei marxiste a mișcării socialiste și a partidului comunist, și, mai presus de toate, să fie la înălțimea răspunderilor și sarcinilor patriotice care au revenit frontului istoric în edificarea societății socialiste.

Partidul Comunist Român are marele merit de a fi îmbogățit creator tezaurul gândirii materialist-istorice, analizând, exemplificând și teoretizând experiența multisecula-

ră a poporului pe care l-a slujit și-l slujește cu devotament. Evoluția istoriografiei românești, din cele peste trei decenii trăite sub semnul revoluției socialiste, este, în acest sens, mărturie a unei permanente preocupări partinice, patriotice și științifice.

Prin conținutul ei profund înnoitor, perioada marcată de Congresele IX, X și XI ale Partidului Comunist Român a căpătat, din acest punct de vedere, o semnificație deosebită. Enunțarea și întreprinderea unor profunde analize teoretice ale fenomenelor istorice din trecut și prezent; dezbateră temeinică a genezei, permanenței și originalității evoluției istorice a poporului și statului român; cultivarea spiritului științific cutezător în interpretare prin cunoașterea profundă a realităților; confruntarea continuă a premiselor teoretice, cu exemplele oferite de experiența istorică; stimularea unui climat ideologic fecund, prin intensificarea și extinderea dialogurilor și dezbaterilor, prin confruntarea de opinii și cultivarea intransigenței și spiritului ofensiv împotriva concepțiilor neștiințifice și retrograde - s-au manifestat plenar și consecvent în activitatea partidului. A fost de aceea firesc ca, în structura lucrării elaborate, considerațiile teoretice și ideologice cuprinse în documentele partidului să constituie cadrul conceptual prin prisma căruia să fie întreprinsă critica producției istoriografice materialist-istorice privind deceniul patru interbelic ^x.

Faptul că Programul Partidului Comunist Român, Cartă a națiunii române socialiste, a fost deschis de o sinteză științifică a istoriei României, a dat măsura înaltei prețuriri acordate de partidul comunist trecutului și tradițiilor de luptă ale poporului, vădind înalta responsabilitate patriotică ce revine științei istorice și slujitorilor săi.

În numeroase cuvântări și expuneri, la întâlnirile de lucru, cu ocazia unor comemorări istorice și a sărbătorilor naționale, pe lângă amplele evocări ale unor momente

^x În teză, capitolul I, subcapitolul A.

cruciale din istoria națiunii noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu a argumentat științific și a subliniat stăruitor exigențele care trebuie să guverneze redarea veridică a istoriei României.

Ca un fir roșu al ultimului deceniu răzbate, în toate documente de partid și de stat ale României, preocuparea și argumentarea necesității de a respecta cu strictețe adevărul în prezentarea trecutului istoric național și universal^x. Fără îndoială, această axiomă a istoriei autentice trebuie să constituie idealul spre care să năzuiască frontul istoric românesc contemporan.

Pentru perioada care a făcut subiectul tezei de doctorat - deceniul patru interbelic - aprecierile cuprinzătoare conținute în documentele de partid constituie veritabile modele de analiză a fenomenelor istorice, căpătînd, prin aceasta, o certă valoare istoriografică.

Vibrantele pagini evocatoare prileguate de aniversarea partidului, de sărbătorirea victoriei insurecției, a războiului antihitlerist și centenarului independenței - constituie, din acest punct de vedere, un prestigios tezaur de fundamentare teoretică, ideologică și partinică a științei istorice românești. Așa se explică faptul că majoritatea lucrărilor apărute în anii jalonați de Congresele IX și XI, își datorează, în mare parte, înălțarea ștachetei științifice inter-

^x Nu mai constituie o "surpriză" faptul că, în numele și pornind de la concepțiile materialist istorice; anumite momente, procese și explicații cauzale de natură economică, socială și politică au fost prezentate (de la o etapă istoriografică la alta) atât în istoriografia românească, cât și a altor țări socialiste, în interpretări dintre cele mai diverse, contradictorii, mergînd pînă la total-opusul apreciativ. Pentru istoria României amintim: origina și formarea poporului român; etapele și desăvîșirea unității naționale de stat; conținutul și direcțiile de manifestare ale politicii externe a României în perioada interbelică; diverse momente din trecutul de luptă al mișcării muncitorești și al P.C.R. ș.a.m.d.

pretative, laborioasei activități ideologice și teoretice a partidului.

Pentru valorarea lor teoretică și pentru a demonstra justificata receptivitate cu care au fost însoțite de întreg frontul istoric, aceste considerații au fost ilustrate în țesut cu o serie de aprecieri extrase din documentele de partid, referitoare la istoria patriei.

X X

X

Istoriografia materialist-istorică românească a parcurs, la fel ca și alte domenii din viața economică, socială, politică și spirituală a României, drumul ascendent pe care a înaintat revoluția și edificarea socialismului. A avut înflăcările și căderile sale creatoare, meritele și minusculele inerente, greșelile și îndreptările proprii perioadelor revoluționare, scaderi și ieșiri din apeșuri grele, etape mai strălucite sau mai făcunde de afirmare. Cele peste trei decenii care i-au marcat evoluția, o îndreptățesc să-și afirme existența unei "biografii" care, printr-o înțelegere nelativă de termenii, ar trebui să se intituleze "istoria istoriografiei istoriei românești". Intr-o asemenea sinteză s-ar reflecta corespunzător: inerentul său pionierat și treptata sa maturizare ca știință; climatul științific în care a prosperat și prestigiul de care s-a bucurat în opera de instruire și educație a poporului; evoluția instituțiilor de învățământ care i-au asigurat cadrele și a celor de cercetare științifică specializată; generațiile de istorici care au slujit-o; editurile și revistele care au popularizat-o; analiza critică a producției istoriografice s.s.m.d., toate abordate pe fundalul revoluției, al construirii socialismului, al exercitării rolului conducător al partidului comunist.

Noturile, esența și direcțiile de cercetare ale științei istorice, din cei peste treiseci de ani de afirmare, sînt dovedite de mîile de titluri care alcătuiesc bibliografia istoriei românești, sutele de volume existente în libră-

rii și bibliotecii, interesul crescînd al unor largi categorii de cititori pentru cartea de istorie. În acest proces de reconstituirea istorică, trecutului i-a fost conferit răspul de a servi nu numai ca "lecție" de istorie ci și, prin atenția-i explicată obiectiv-științific, prin concluziile general-umane pe care le conferă, să constituie, în același timp, izvor de meditație și concluzii pentru generațiile prezente și viitoare, autentică "carte de învățare" a poporului român.

Cercetate cu legitime și egal interes, marile epoci ale istoriei României și-au cucerit, treptat, o corespunzătoare reflecție, dezvoltînd - prin argumentațiile istoricilor - coordonatele fundamentale care au marcat evoluția acestui popor. Fără a minimaliza între altele importanța caracterii tuturor epocilor de istorie românească, vate aplicabil valutul interes manifestat pentru epocul nostru istoric, în care destinul istoric al României a fost substanțial marcat de cele două conflagrații mondiale.

Constituind, treptat, obiectul unei discipline distincte, care conține, și astăzi, să fie intitulată istorie contemporană (deși mai potrivit ar fi înlocuită în istoria modernă), fiind terenul cercetării predilecte al unei pleiade de istorici "contemporanești" - interbelicului românesc pare a fi, în general, cunoscut. Într-adevăr, i-au fost dedicate zeci de mii de pagini de considerații istoriografice, de către specialiști diferiți (ca generație și formație științifică), în etape istoriografice sensibile decedute (atît sub aspectul acumulării documentare cît și al interpretării) constituind un fond istoriografic utilizat atît în circuitul științific național și universal, cît și în procesul de instruire și educație al unor largi categorii de categorii ai țării. Bilanțul acestui conjugat efort istoriografic, prezentat în text, este bogat și cu multiple virtuți informațional-educative.

În considerat necesară evansarea unei periodicări privind principalele etape istoriografice din intervalul

istoriografia sovietică, folosirea fără discernământ a documentelor P.C.R. din perioada ilegalității sale - au avut o profundă înfrumusețire asupra conținutului și interpretărilor istoriografice pentru deceniul patru. Desigur, teza se oprește succint asupra acestor aspecte, subliniind necesitatea adăncirii lor de către critica istoriografică și de către istoricii cu preocupări în istoria acestei etape, pentru a da posibilitatea unei trieri valorice a producției istoriografice respective.

Am acordat un spațiu mai amplu ultimului deceniu istoriografic (1965-1976), perioadă ce ar trebui, pe drept cuvânt, să fie denumită etapa maturizării și afirmării prestigiului istoriografiei românești. O autentică explozie istoriografică a onorat sarcina conferită frontului istoric de către Partidul Comunist Român. În lucrare, această efervescență științifică înnoitoare își găsește locul cuvenit, fiind trecute în revistă împlinirile meritorii, contribuțiile deosebite ale unor cercetători cu preocupări predilecte în istoria deceniului patru, semnalând petele albe, aspectele tratate deficitar și, mai ales, prioritățile istoriografice ce se cer rezolvate în viitor^x.

x x
x

Subiectul tezei a impus trecerea în revistă a preocupărilor exprese în domeniul criticii istoriografice^{xx}. În raport cu importanța problematicei istoriografice, spre deosebire de celelalte domenii ale creației spirituale, științele sociale, în general, și istoria, în special, întirzie să-și dirijeze o parte din eforturile cercetării spre ceea ce ar trebui să se constituie în disciplină criticii istoriografice de specialitate.

x În teză, capitolul II, subcapitolele A-D.

xx În teză, capitolul I, paragraful B și capitolul III.

Cîteva studii datorate unor istorici care au răspuns inițiativei Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., revistei "Anale de istorie", au deschis destul de promițător calea spre o dezbatere științifică, partinică a problematicei istoriografiei românești.

Articolele respective, în intenția declanșării unui început de dezbatere istoriografică, nu puteau și nici nu și-au propus să clarifice toate aspectele controversate ale istoriografiei. Ele cereau însă, invitau explicit la răspunsuri și clarificări critice aduse din partea cercetătorilor în istoria contemporană.

Acest travaliu critic era necesar, pe de o parte, pentru a evita să fie contestată toată producția noastră istoriografică, cazîndu-se într-o extremă criticistă dăunătoare, pe de altă parte, pentru a furniza istoriografiei temeinice argumente privind reconsiderarea unor interpretări în lumina adevărului. De asemenea, aceste clarificări critice trebuiau să combată considerațiile istoriografice tendențioase sau false din literatura străină, în care se face adesea uz și de aprecierile istoriografiei noastre mai vechi. A răspuns critica istoriografică acestor imbolduri de exigență științifică creatoare? Considerăm că nu în măsura posibilităților și cerințelor. Revistele de specialitate, exceptînd pentru unele inițiative revista "Anale de istorie", istoricii perioadei nu au promovat în măsura dorită acest gen de contribuție științifică. Faptul că un număr mic de istorici au adus în dezbatere cîteva clarificări privind problemele fundamentale ale istoriei poporului român - semnalînd apariția unor lucrări despre istoria României în care adevărul istoric este deformat, lucrări scrise, fie de pe poziții nemarxiste de către unii transfugi din România postbelică și din alte țări socialiste, fie chiar de către unii istorici marxisti de peste hotare - nu poate constitui decît un început ce se cere continuat cu competență și înaltă ținută științifică. Critica istoriografică incumbă și relevarea lucrărilor numeroase

apărute în ultimul deceniu, care trebuiau să fie mai bine prezentate opiniei publice.

După cum am demonstrat în teză, istoriografia românească, prin numeroase lucrări editate, a răspuns cu înalt spirit patriotic și responsabilitate științifică comandamentelor trasate de partid frontului istoric. Meritul ei este cu atât mai demn de subliniat, cu cât, atât în temele tratând aspecte ale vieții politice interne, cât și în cele care au abordat problematica diplomației și relațiilor internaționale, nu a urmărit numai reconstituirea istoricistă a trecutului, ci, în ipostaza de parte a "memoriei omenirii", a readus în atenția omului epocii noastre o suită de inestimabile învățăminte din experiența poporului român, în lupta pentru progres economic și social, pentru păstrarea ființei, independenței și suveranității naționale, evocând pagini glorioase din istoria României.

x x
x

Dificilul demers științific al criticii istoriografice poate fi eficient numai prin contribuția întregului front istoric de specialitate. Teza de doctorat elaborată, înscrinduse în cadrul propriu unei asemenea lucrări, s-a oprit la analiza unui singur deceniu istoric, căutând să releve citava aspecte mai importante.

De ce deceniul patru? Am considerat că el poate oferi pentru știința istorică una din cele mai dense etape din viața poporului român, concentrând o experiență încărcată de evenimente, semnificații și învățăminte ^x.

În ceea ce privește evoluția economică, se pot urmări, în acest interval, fenomene dintre cele mai diferite: de la ravagiile unei puternice crize, până la redresarea și dezvoltarea fără precedent a economiei capitaliste românești; de la atingerea celui mai înalt nivel de dezvoltare antebelică, până

^x Teza se pronunță asupra problemei periodizării istoriei contemporane și, în context, a locului deceniului patru (capitolul II, subcapitolul A).

la dezechilibrul generat de declanșarea actelor agresive hitleriste și revizioniste care au culminat cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial; de la existența economiei naționale unitare, până la diminuarea sa substanțială determinată de gravele cesiuni teritoriale din vara anului 1940 și de vicisitudinile economice impuse de starea de război.

Structura socială oferă tabloul unei mai pronunțate delimitări a claselor și păturilor sociale, conectată la evoluția generală economică și politică a deceniului patru. Pe lângă antagonismele sociale fundamentale, generate de caracterul capitalist al relațiilor economice, în această etapă au apărut și s-au accentuat conflicte economico-sociale adiacente. De asemenea, confruntarea cu pericolele fascismului intern și extern a operat o delimitare socio-politică specifică, caracteristică epocii în care națiunilor le-a fost periclitată ființa și existența de sine, pe lângă relațiile antagonice, acționând și tendințe de alianță, de natură să păstreze și să întărească coeziunea națională.

În ceea ce privește viața politică, deceniul patru relevă scena unei complicate și contradictorii evoluții, cu repercusiuni asupra profilului și funcționării mecanismelor instituționale de stat și de partid. Poate fi astfel urmărită: metamorfozarea treptată a monarhiei de la un regim dinastic sub rigorile constituționale ale parlamentarismului burghezo-democrat, până la instaurarea dictaturii regale, sub inspirația și acțiunea aceluiași rege - Carol al II-lea; existența și evoluția la cîrma executivă a țării, a unor guverne reprezentînd diverse tipuri ale partidelor, sripilor și coalițiilor burgheze; evoluția sistemului parlamentar, de la funcționarea sa constituțional-pluripartidistă, la cea monopartidistă; un continuu proces de regroupări în sistemul de partide, de la pulverizare și disociere, la fuzionare și concentrare sub presiunea tendințelor de dictatură (fascistă și ne-fascistă), până la excluderea lor din cadrul legal și normal al vieții politice; tendința ascendentă de bifurcare și delimitare a forțelor sociale și politice, în confruntarea cu pe-

ricole interne și externe, în forțe profasciste și antifasciste.

Sub aspectul conjuncturii externe în care s-a găsit implicată și antrenată România, deceniul patru oferă o varia-tă, contradictorie și tot mai agravantă situație privind statu-tul său internațional, în contextul creșterii pericolelor revizionist-fasciste și de război; o stare care a evoluat de la relativa stabilitate conferită de sistemul alianțelor sa-le externe, la degradarea treptată a diverselor verigi de se-curitate pentru care a militat, pînă la izolarea sa, în preaj-ma și după declanșarea războiului mondial, cu finalitatea de-precierii independenței și suveranității naționale și a ne-dreptelor sacrificii teritoriale impuse României în vara anu-lui 1940.

Pe de altă parte, această amplă și diversificată pro-blematică istorică a exercitat o evidentă atracție pentru cer-cetătorii interbelicului românesc, încît beneficiază de o vastă producție istoriografică. Iată de ce, pentru investiga-torul cuceririlor științei istorice dintr-o anumită perioadă, deceniul patru se impune ca fiind susceptibil de consistente bilanțuri și considerații critice.

Pentru reușita analizei critice la care a obligat te-ma tezei a fost necesară parcurgerea unui bogat și variat ma-terial documentar și bibliografic, o vastă documentare arhi-vistică care, fără a-și găsi consemnarea specifică lucrărilor de istorie, se află la baza judecăților istoriografice privind diversele aspecte istorice tratate. Literatura memorialistică, lucrările de istorie și doctrină ale contemporanilor epocii, dezbaterile parlamentare și bogata presă a vremii au oferit, de asemenea, un bogat suport interpretativ. Producția isto-riografică consacrată interbelicului, în special deceniului patru, a constituit însă materialul de referință la care s-au raportat majoritatea observațiilor și concluziilor generaliza-toare întreprinse^x.

x Datorită specificului lucrării, trimiterile bibliografice și de informație sînt preponderent istoriografice. A se ve-dea partea a IV-a a tezei, cuprinzînd sistematizarea tema-tică a surselor.

x x
x

Intitularea capitolelor și subcapitolelor tezei^x re-levă termenii analizei întreprinse: pe de o parte, epoca-su-biect (deceniul patru) în determinările sale economice, so-ciale și politice, pe de altă parte, istoriografia româneas-că care o reflectă, producție a peste treizeci de ani de a-firmare edită.

Deoarece istoria economiei naționale, alături de alte ramuri ale științelor social-politice, este cea mai în măs-u-ră să se pronunțe asupra periodizării, delimitării și carac-terizării modului de producție și, implicit, a orînduirii e-conomico-sociale dintr-o anumită etapă istorică, am conside-rat firesc să analizăm modalitatea în care specialiștii au interpretat aspectele economice determinante în evoluția Ro-mâniei interbelice și, în context, a deceniului patru^{xx}. Pro-ceedînd la o analiză critică problematică, urmărind maturiza-rea interpretativă în etapele istoriografice semnalate, con-semnînd contribuțiile cele mai remarcabile, s-a impus conclu-zia că istoricii economiei românești au ajuns în stadiul în care, în linii mari, pot și trebuie să aprecieze în mod adec-vat evoluția economiei românești în etapa analizată.

Stadiul atîns de istoriografia românească, în acest domeniu, l-am considerat demonstrat prin apariția unor sin-teze în cadrul cărora istoria economiei naționale și-a gă-sit o tratare corespunzătoare. Cadrul general elaborat pen-tru a desemna sensul evoluției economice a României interbe-lice poate fi considerat prezentat cu veridicitate: anul 1918, prin înfăptuirea unității statului român, a marcat sal-tul istoric-politic care a consacrat înmănuncherea resurse-lor materiale și umane ale teritoriilor românești, contopi-rea energiilor și capacităților creatoare ale poporului ro-mân, determinînd - cu toate contradicțiile inerente modului

x Sumarul tezei, reprodus în pagina de gardă.

xx În teză, capitolul II, subcapitolul B.

de producție capitalist - o integrare organică a circuitului economic național, un ritm rapid de evoluție și o amplă dezvoltare a întregii vieți economice, toate acestea contribuind la întărirea pozițiilor economice ale burgheziei românești și, implicit, la consolidarea independenței economice și politice a României. Pe de altă parte, unele clauze ale tratatelor de pace postbelice, importante avantaje de natură economică perpetuate sau impuse României de către marile puteri, cât și politica de concesiuni economice promovată de clasele dominante din România capitalistă - datorate, în mare parte, stadiului slab de dezvoltare în care se afla economia românească, în raport cu statele capitaliste avansate - au făcut ca în România să se continue, ba, în unele perioade, să se accentueze dependența economică față de marile puteri imperialiste. Am evocat aceste aprecieri din istoriografia ultimului deceniu, deoarece, pînă la aprofundarea și generalizarea lor, mai vechile lucrări consacrate istoriei economiei naționale acreditate în circuitul istoriografic o serie de teze eronate, concluzii deformante, care denaturau viziunea de ansamblu și, implicit, unele aspecte adiacente, referitoare la problemele de natură economică ale societății românești interbelice.

Cu toate evidentele succese interpretative ale aspectelor economice privind deceniul patru, există în circuitul științific lucrări cu conținut contradictoriu, cele mai recente ignorînd tratarea critică a mai vechilor păreri chiar în cazul aceluiași autori care, în etape diferite, au tratat aceleași probleme. Atît pentru întreaga perioadă interbelică, cît și pentru anii 1930-1940, lipsesc sintezele problematice, cele cîteva aparute fiind depășite, sau destinate exclusiv întinutului universitar, neputînd fi folosite ca lucrări fundamentale de specialitate. Se manifestă o preocupare mai accentuată pentru aspectele din domeniul industriei, cele din alte ramuri economice (agricultură, comerț), fiind rar abordate; se remarcă o mai mare preocupare pentru studiarea crizei economice din 1929-1933, etapele următoare fiind tratate

sumar; se observă lipsa unor colaborări interdisciplinare (atît în elaborarea unor sinteze cît și în cunoașterea reciprocă, la zi, a cuceririlor celorlalte științe sociale) care determină perpetuarea unor interpretări depășite; în sfîrșit, decurgînd din aprecierea anterioară dar, mai ales, din sporadicile încercări teoretice de aplicare a materialismului istoric la situația specifică a României, literatura de specialitate este încă deficitară în a demonstra complexa paletă a fenomenelor social-politice din punctul de vedere al bazei economice care a generat-o. După o perioadă îndelungată cînd istoriografia a folosit, cu precădere, izvoarele și aprecierile oferite de presa și documentele P.C.R. din perioada interbelică, multe din ele neconforme adevărului istoric, ignorînd sau denaturînd ceea ce arhivele puteau oferi, se observă, în ultimii ani, o lărgire în cercetarea complexă, arhivistă și istoriografică, care nu poate fi apreciată decît de bun augur.

Istoriografia economiei naționale pentru deceniul patru simte nevoia recercatării, sistematizării și publicării unor volume de documente - statistici, grafice, sinteze globale și pe ramuri, indici anuali și periodici, recensăminte ș.a.m.d. - care să oglindească evoluția economiei naționale românești în diverse perioade. De asemenea, ar fi utilă apariția unor antologii problematice care să conțină cele mai valoroase contribuții ale gîndirii economice românești ș.a. Pentru realizarea unor sinteze de înaltă ținută științifică - în mod deosebit, elaborarea Tratatului de istorie a României - această corelare interdisciplinară a devenit de o imperioasă necesitate. În felul acesta, contribuția istoriei economiei naționale ar depăși interesul strict istoriografic, pătrunzînd pe terenul, atît de actual, al dezbaterilor contemporane politice economice naționale și internaționale.

x x
x

Studierea aspectelor sociale, în strînsă dependență cu realitățile economice și politice românești, s-a bucurat de o largă și cuprinzătoare oglindire în literatura de specialitate din toate etapele istoriografice analizate². A fost o zonă interdisciplinară investigată, în multiplele ei ipostaze și forme de manifestare, de către istorici, sociologi și economiști.

Metodologia tratării aspectelor sociale ale colectivității românești (sens imprimat o lungă perioadă de vreme studiilor de acest gen) avea, pe lîngă o serie de interpretări eronate (care au dispărut, în mare parte, din istoriografia ultimului deceniu) un viciu interpretativ de fond: de fapt nu se întreprindea analiza structurilor și relațiilor sociale ei, aproape exclusiv, suportul lor economic, ceea ce trebuia să constituie doar punctul de plecare în analiza fenomenelor sociale.

În primele etape istoriografice, acest efort a fost îndreptat, cu precădere, spre analiza clasei muncitoare, în mod deosebit a proletariatului, ceea ce, pînă la un punct, era explicabil și firesc.

Acordînd o mare atenție problemei cimentării alianței muncitorești-țărănești, ca forță socială hotărîtoare în evoluția progresistă a României, istoriografia este încă deficitară în cunoașterea clasei țărănești în sine și a formelor specifice de trai și luptă ale ei, ceea ce determină tratarea lacunară a intereselor economice specifice țăranimii și a orientării sale spre alianțele politice în epocă.

Una din deficiențele literaturii de gen constă în ignorarea sau tratarea superficială a structurii, profilului și manifestărilor celorlalte clase și pături sociale - burghezie, moșierime, funcționărimă, intelectualitate ș.a. - avînd ca rezultat inconsistența, argumentărilor în relevarea bazei social-economice a acțiunii lor politice, nesesizarea factorilor obiectivi care le-au imprimat o anumită conduită în problemele cu care a fost confruntată societatea românească pe

x În teză, capitolul II, paragraful C.

plan intern și extern. În virtutea acestei "indiferențe" manifestată pentru analiza claselor exploatatoare sau a păturilor sociale intermediare, nu sînt tratate, decît accidental, structura, relațiile, alianțele și ciocnirile de interese dintre diversele grupuri socio-economice capitaliste sau agrare. Este firesc ca în lucrările de istorie socială accentul să fie pus pe reflectarea faptelor și argumentelor menite să redea mecanismul și formele de exploatare a maselor muncitoare. Prezentarea șablonată a acestor resorturi specifice modului de producție capitalist, negarea sau minimalizarea unui relativ progres obiectiv-istoric, tendința de a exagera nuanțat latura pauperizării celor mulți, o anumită reticență în remarcarea și a unor îmbunătățiri economico-sociale (date, fie stadiului de dezvoltare economică, fie repurtării unor succese ale revendicărilor muncitorești) - poate crea uneori falsa impresie a manifestării unei involuții social-economice generale.

În contrast cu acest tablou, situația claselor dominante este urmărită (ceea ce este, pînă la un punct, justificat) cu predilecție sub aspectul goanei după îmbogățirea continuă, a exploatării nemiloase a maselor populare. Este necesar totuși ca acest tablou să cuprindă și creșterea și diversificarea avuției naționale, realizările obținute în domeniile economico-sociale inițiate (e adevărat, de pe poziții de clasă!) de către cercurile guvernante, trăgîndu-se concluzii mai adecvate în ce privește rolul jucat de burghezia românească în istoria națională pînă la înlăturarea ei din viața societății românești. Aceasta nu înseamnă neapărat reconsiderarea claselor exploatatoare.

Știința istorică în general, și cea politică în special, resimte ca pe o vitală necesitate cunoașterea vieții sociale atît în părțile sale componente cît și în întregul ei. Acestor aspecte le-a fost dedicat efortul rodnic al unor istorici - evidențiat în teză -, cu precădere în ultimul deceniu istoriografic, întru abordarea complexă a problematicii sociale.

Nu mai prin tratarea fenomenelor sociale în toată complexitatea lor s-ar putea garanta istoriei siguranța unor concluzii științifice în elucidarea citorva componente fundamentale privind caracterizarea orînduirii capitaliste și a fazelor ei în istoria României, regimul și sistemul politic al societății românești între cele două războaie mondiale.

x x
x

Drumul parcurs de cercetarea științifică în problematica istoriei politice a fost un drum sinuos, trecînd, în general, prin același proces de acumulare, decantare și clarificare metodologică și interpretativă^x. În epocă și după război, domeniul de manifestare a fenomenelor politice a stat, mai mult ca celelalte componente ale istoriei societății, sub incidența unor variate și diversificate puncte de vedere, purtînd pecetea opticii subiective (realiste sau deformante) a factorilor direct responsabili sau implicați în destinul României, fiind judecate de pe poziții diferite ideologice și de clasă. Ulterior, în desfășurarea revoluției populare, rînd pe rînd, eșafodajul politic burghez antebelic s-a prăbușit: poporul român, avînd în frunte partidul comunist, a luptat și a determinat treptat înlocuirea guvernelor formate din exponenții politici ai trecutului; a fost martorul decăderii, destrămării și dispariției partidelor burgheze din viața politică; a participat la campanii electorale și la crearea primului parlament democratic popular; a înfăptuit republica, determinînd părăsirea tronului și a României de către ultimul monarh de Hohenzollern. În aceste condiții, a scrie istoria deceniului care a precedat pe cel al eliberării și al revoluției populare, era o întreprindere anevoioasă și cu mari semnificații politice pentru revoluția în curs de desfășurare. La această complexitate istorică, s-au mai adăugat, în anii de după 1944, anumite practici neștiințifice, dogmatice, unele de import, care au complicat travaliul istoricilor.

x În teză, capitolul II, subcapitolul D.

Cu toate aceste dificultăți, așa cum s-a relevat și exemplificat în teză, problematica vieții politice românești în deceniul patru beneficiază de o sporită producție istoriografică.

Analizele consacrate vieții politice în principalele sale conexiuni și substructuri, ar fi trebuit să înlesnească și să conducă la enunțarea unor trăsături definitorii ale regimului și sistemului politic din România interbelică, implicit din deceniul patru. Este domeniul în care, totuși, istoriografia a întîrziat să se pronunțe adecvat și substanțial și, cînd spunem istoriografie, avem în vedere întreaga constelație a științelor sociale^x.

Răzlețe și singulare "începuturi", nesincronizate interdisciplinar, nu depășesc încă faza unor ipoteze, începînd cu cele de natură metodologică, teoretică sau de "competență" (în sensul științei care i-ar reveni sarcina acestor clarificări), pînă la cele de ordin conceptual sau lingvistic. Fregătirea unei fuzii interdisciplinare createare - pentru că efectiv acesta este stadiul actual - se cere asigurată temeinic și cu reciprocă receptivitate.

Deocamdată, pornind de la analiza unor concepte esențiale de interes și competență pluridisciplinară - ca cele desemnînd regimul, sistemul, structura și relațiile politice - politologii români abordează problemele, cel mai adesea, cu exemplificări din istoria politică a altor state. Pe de altă parte, istoricii nu au abordat decît sporadic aspectele teoretice și interpretative ale respectivelor fenomene și procese politice.

Pentru a analiza și sistematiza concluziile privind conținutul istoriografiei românești referitoare la viața politică internă, în teză am recurs la o departajare problematică, în raport cu subiecții politici implicați, subliniind inexistența unor granițe ci, dimpotrivă, interpenetrarea și condiționarea lor reciprocă.

x În teză, capitolul II, subcapitolul D, paragraful 1.

[illegible]

一、政治：政治是社会的上层建筑，是经济的集中表现。政治制度、政治体制、政治生活等，都是政治的体现。政治制度是指国家政权的组织形式，包括君主制、共和制、议会制、总统制等。政治体制是指国家政权的组织形式，包括君主制、共和制、议会制、总统制等。政治生活是指国家政权的组织形式，包括君主制、共和制、议会制、总统制等。

[illegible][illegible]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

(continued)

1. 凡在本行开立存款账户的客户，均可向本行申请开立定期存款账户。
 2. 定期存款账户的开立，须由客户填写《定期存款开户申请书》，并提供有效身份证件。
 3. 本行定期存款账户分为整存整付、零存整付、整存零付、零存零付四种。
 4. 定期存款的期限分为三个月、六个月、九个月、十二个月、十八个月、二十四个月、三十六个月、四十八个月、六十个月。
 5. 定期存款的利率按中国人民银行规定的利率执行。
 6. 定期存款账户的开立，须由客户本人或授权代理人办理。
 7. 定期存款账户的开立，须由客户本人或授权代理人提供有效身份证件。
 8. 定期存款账户的开立，须由客户本人或授权代理人填写《定期存款开户申请书》。
 9. 定期存款账户的开立，须由客户本人或授权代理人提供有效身份证件。
 10. 定期存款账户的开立，须由客户本人或授权代理人填写《定期存款开户申请书》。

[illegible][illegible]

一、政治思想：热爱祖国，热爱社会主义，热爱集体，热爱劳动，热爱科学，热爱人民，热爱和平，热爱自由，热爱真理，热爱生命，热爱自然，热爱一切美好的事物。

[illegible]

nu sînt suficiente. Se cer adîncite și regîndite interpreta-tiv cîteva din componentele activității de guvernare: eșafa-dajul legislativ (cu luarea în considerație a locului și rolu-lui parlamentului) în toate verigile lui alcătuitoare; coordo-narea activității economice naționale generale și împletirea ei cu rezolvarea intereselor de grup, capitaliste; organiza-rea administrativă națională și locală; rolul, locul, struc-tura și sarcinile armatei, ale aparatului represiv, ș.a.m.d.

Considerăm că abia după realizarea unor asezenea ana-lize multilaterale, s-ar putea wrece la întocmirea unor isto-rii a guvernelor deosebite de doctrina programatică de gu-vernare a partidelor (deși cu multe puncte de interferență) și, în ultimă instanță, s-ar putea delimita, cu mai multă ri-gurozitate, înfăptuirile, răspunderile, greșelile cu care gu-vernarea timpului au condus statul român.

În lucrare am acordat un loc corespunzător drumului parcurs de istoriografia românească privind politica externă a României, drum care a cunoscut o traiectorie ascendentă, în care acumulările de informație și discernămint științific au devenit din ce în ce mai substanțiale și evidente. În special istoriografia ultimului deceniu s-a afirmat prin noile elabo-rări de istorie consacrate politicii externe și, într-o măsură mai mică sau mai mare, criticînd mai vechea optică inter-pretativă deficitară, deridîndu-se de concluziile ei defor-mante, corijîndu-i considerațiile eronate, în discordanță cu realitățile și adevărul istoric.

Cîteva coordonate majore ale politicii externe româ-nești, care au învrunit unanimități interpretative istorio-grafice, se impun a fi relevate. Fratîndu-se adecvat partici-parea României la primul război mondial, desăvîrșirea unită-ții naționale a statului român prin tratatele de pace post-belice - s-a putut caracteriza cu discernămint dominante di-plomației interbelice a statului român: voința de a menține integritatea teritorială a națiunii, amenințată de forțe și state care, dintr-un motiv sau altul, dădeau o politică revio-lucionistă, revanșardă; eforturile cu care România s-a străduit

să-și consolideze statu-quo-ul teritorial, să-și asigure (pe cale diplomatică și apărare națională) hotarele, să perfec-teze și să-și perfecționeze alianțele defensive cu statele coin-teresate, în cadrul și în spiritul sistemului de securitate colectivă al Societății Națiunilor. În tratarea acestor aspec-te, istoricii au scos în evidență zonele de interferență po-litico-diplomatică în care s-a plasat România ca membru fon-dator și susținător activ al Societății Națiunilor, ca stat european aflat în raze de influență a Antantei, ca parte in-tegrantă a sud-estului european și a bazinului dunărean, ca stat implicat, printr-o serie de interese, în situația din Balcani, și, mai presus de toate, ca putere politică mijlo-cie, aflată în postură "de obiect" și nu de "subiect" în jo-cul de interese al marilor puteri.

Din diversificata paletă problematică a istoriogra-fiei diplomației românești este anevoios să se cîntărescă "implinirile" și să se semnaleze "minusculele". Pentru ca acest demers să fie constructiv și eficient, ar fi necesare ana-lizele dezbateri științifice și, în orice caz, o constantă preocupare a tuturor specialiștilor în domeniul criticii is-toriografice. De altfel, ar fi în spiritul unei istoriogra-fii științifice militante, tratarea cu discernămint politic a acelor chestiuni care fac subiectul unor interpretări ten-dențioase, în istoriografia străină, care merg pînă la falsi-ficarea adevărului privitor la politica externă a României în deceniul patru.

Consecințele unei anumite "găselități" critice se re-percutează negativ atît prin menținerea nejustificată în ci-racul științific intern a unor studii și interpretări depă-site, dar, mai ales, prin prelucrarea și citarea necorespun-zătoare a lor de către istoricii străini.

Prezența istoriografiei referitoare la sistemul par-ticular al României deceniului patru au subliniat o serie de probleme care au fost sau care ar trebui rezolvate de isto-rici în scopul aprofundării acestei problematice *

* În text, capitolul II, subcapitolul B, paragraful 5.

Analiza întreprinsă evidențiază un interes deosebit al specialiștilor pentru aspectele legate de conduita partidelor din epocă față de marile probleme ale României.

Despre partidele politice s-a scris mult, dar istoria, clasificarea, structura de clasă și organizatorică, fundamentarea doctrinară și conduita concretă a lor încă nu au luat forma unor concluzii sistematizate. Este adevărat că toate temele literaturii istorice privind perioada interbelică conțin numeroase referințe la poziția adoptată de partide într-un moment sau altul. La orice pagină am deschide o carte de istorie tratând problemele României interbelice, titulaturile formațiunilor politice ale timpului sînt frecvent întîlnite. Pentru anumite perioade, cu semnificație de răsruce politică, istoriografia beneficiază de o judicioasă plasare problematică, oglindind implicarea și manifestarea diverselor forțe politice. Spre exemplu, pentru oglindirea atitudinii față de fascism și de pericolele interne și externe generate de acțiunea sa politică agresivă, există certe reușite. Cu toate acestea, exceptînd Partidul Comunist Român a cărui activitate este surprinsă în multiplele sale domenii de manifestare, nu există lucrări care să trateze într-o formă unitară istoria partidelor politice. Deocamdată, materialul care ar trebui să constituie substanța unor asemenea considerații este dispersat în studii și lucrări dedicate altor probleme ale perioadei, numărul celor cu subiect special fiind derizoriu.

În mare parte, istoricii, prin scrierile care au apărut în ultimul deceniu, au aprofundat, revăzut și corijat multe din fațetele acțiunii politice partidiste tratate inconsistent sau cronat în trecut, dar lipsește încheierea într-un întreg care să îngemăneze toate componentele (economice, sociale și politice) care alcătuiesc fundalul, explicînd veridic cauzele și consecințele care au dat rațiune istorică existenței acestor organisme politice în epoca modernă și contemporană. Selectarea aprecierilor istoriografice privind partidele constituie un demers cu multiple di-

ficultăți, comparabil cu travaliul arheologului de a reconstitui un vas din cioburi răslețe. Tocmai de aceea, în teză am construit analiza istoriografică a literaturii respective pe o schiță metodologică care să permită posibilitatea unei sistematizări, prilej cu care ne-am exprimat și punctul de vedere istoriografic privind posibilitatea clasificării partidelor într-un sistem avînd la bază criteriul poziției de clasă.

Bilanțul "acoperirii" problematicii istoriografice - a multiplelor formațiuni politice existente în epocă, a surprinderii activității și tendințelor lor politice (în deosebi prin organizarea mișcării antifasciste), a prezentării adecvate a partidelor clasei muncitoare, în mod deosebit a P.C.R. - a oferit terenul unor opinii, ipoteze interpretative și concluzii dintre cele mai diversificate.

x x
x

Avînd în vedere tema abordată, teza s-a referit pe larg la necesitatea actului critic istoriografic^x. Critica istoriografică românească poate și trebuie să analizeze producția istoriografică din ultimii treizeci de ani? Qui prodest? Istoricilor români care, în marea lor majoritate, cunosc tarele acestor lucrări (mai ales ale celor din primele două decenii) și care le ignoră în scrierile lor din ultimul deceniu? Cititorilor care au fost atenționați - e drept, nu suficient de explicit! - pe variate căi, asupra revalorizărilor interpretative, cărora editurile le oferă noi și noi titluri de carte istorică? Istoricului și cititorului străin, interesat de istoria României, pe care a avut mai rar prilejul să o cunoască din scrierile istoricilor români, mai adesea din ale celor străini?

Deși canoanele teoretice, cursurile universitare privind metodologia scrierii istoriei, indică la loc de frunte

x În teză, capitolele I, III.

aşa numita obligație a prezentării "istoriografiei problemei", majoritatea lucrărilor de istorie de la noi, mai ales cele privind etapele cu oglindire și interpretare controversată (printre care și deceniul patru interbelic), suferă de această simptomatologică lacună.

Cîteva studii în revistele de specialitate, majoritatea tezelor de doctorat nepublicate, unele prefete sau paranteze istoriografice din monografii editate în ultimul deceniu, dar, mai ales, frecvențele dezbateri științifice orale în care nu lipsesc controversele interesante ale specialiștilor - nu fac decât să întărească evidenta necesitate a considerațiilor critice.

Subsolul cu litere mici, căutat cu aviditate de cei interesați, nu poate să suplinească exigențele actului critic istoriografic. Dovada cea mai elocventă a ineficienței unui asemenea subterfugiu este probată de literatura străină tendențioasă privitoare la istoria interbelicului românesc, care apelează masiv la titlurile și interpretările depășite din chiar istoriografia românească - titluri care se găsesc, de altfel, eşalonate alfabetic în toate bibliografiile noastre istorice, fără nici o mențiune apreciativă.

Opera de decantare valorică a scrierilor istorice din ultimii treizeci de ani se va face treptat, pe parcursul unei perioade căreia nu-i putem fixa un termen. În orice caz, ea se va face în lumina respectării adevărului, a năzuințelor și intereselor vitale ale țării și poporului nostru.

În acest proces de îndeplinire a datoriei profesionale, trebuie și vor fi rezolvate și diversele clarificări istoriografice, controversele și lacunele constatate pe parcursul cercetării.

Consumatorul de carte istorică așteaptă - la fel ca și în cazul literaturii și artelor - sfatul, recomandarea, judecata competentă care să-l orienteze într-un val, ce crește necontenit, de lucrări de istorie. Simpla inventariere de titluri istoriografice poate crea doar iluzia unui început,

fără îndoială, necesar. Bilanțurile își au și ele rostul și utilitatea lor. Nu este suficient să se adune toate scrierile "despre" istoria unei anumite epoci, ci de a existe judecăți privind valoarea lor informativ-educativă.

Dificultăți pentru o atare întreprindere întâmpină la fiecare pas cercetătorul fenomenului istoriografic. Trebuie făcută analiza unui proces viu, în curs de desfășurare, care se lasă cu greu surprins. Este imposibil să înscrii într-un cadru fix și durabil un fenomen în devenire. Iată de ce, în analiza istoriografiei românești din cele peste trei decenii, privind istoria anilor 1930-1940, am avut de rezolvat cîteva serioase dificultăți. Prima ține de carința fundamentală a cunoașterii evenimentelor și fenomenelor istorice privind subiectul înseși, pentru a putea aprecia, în cunoaștință de cauză, aprecierile emise de diferiți autori. A doua dificultate a izvorit din interferența istoriei istoriografiei cu istoria epocii în care a fost elaborată, respectiv anii 1944-1976, interferență manifestată pe multiple planuri, de ordin obiectiv și subiectiv. A treia dificultate a ținut de alegerea scrierilor istorice, selecția neputîndu-se sustrage unor criterii subiective, exceptînd cazul lucrărilor care - prin soliditatea, semnificația și influența lor - și-au ocupat deja un loc distinct în evoluția istoriografiei noastre.

A fost anevoios să urmărim cu consecvență gruparea lucrărilor respective pe epoci de elaborare, pe generații de istorici, pe momente de cotitură interpretativă, pe genuri de realizare, pe tendințe sau, într-un sens adecvat, pe școli. Am considerat, de altfel, că nici nu era indicat și posibil să adoptăm, pentru o atît de apropiată actualitate istoriografică, o categorisire încorsetată, încercînd să reținem din fiecare criteriu de clasificare, ceea ce servea temei propuse. În sfîrșit, fără ca să fie epuizate, o ultimă și foarte serioasă dificultate a izvorit din lipsa unei fundamentări teoretice și metodologice privind disciplina științifică a criticii istoriografice. Pe drept cuvînt, istoria,

ca știință, poate învidia istoria și critica literară, asupra cărora s-au apăsătorit cu atâta folos pentru propagarea culturii românești, un Kailorescu, Ghera, Ibrulescu, Lovulescu, Călinescu și mulți alții care i-au urmat în noile lor misiuni. În domeniul istoriei, tradiția și reușitele sînt atât de însemnate, încît, chiar simple enunțuri a unor stări preocupări stîrnesc uneori suspiciunea facilității sau a evadării din domeniul cercetării științifice fundamentale.

Nu este nevoie să se demonstreze în ce măsură critica poate servi autorilor, cititorilor, și, în ultima instanță, propagării științifice creatoare.

Institutul de studii istorice și social-politice, în cadrul și atmosferă căruia ne-am desfășurat activitatea de pregătire și elaborare a tezei de doctorat, promovează cu fermitate și consecvență această atitudine responsabilă față de eliberarea istoriei patriei.

Departe de a-și fi epuizat subiectele, istoriografia românească privind deceniul patru nu este încă "săracă" a istoriei științifice românești. Ea a stat însă, mai mult decît istoria epocilor mai vechi, sub semnul celor mai verșate interpretări, stît în literatura istorică românească, cit și în cea străină.

Ar fi nerealist să afirmăm că "istoriografia românească" a ajuns pe culmile desavîrșirii. În ciuda difuziunii și audienței de care se bucură, ea este departe de a fi cunoscută pe măsura izvoarelor ei durabile.

Este un fapt incontestabil că forțele creatoare ale istoricilor din toate generațiile s-au mobilizat în acest ultim deceniu urmărind o îmbogățire substanțială a istoriografiei românești, angajindu-se să slujească planul școlar, ventului program educativ, proiectat la dimensiuni naționale.

Așa cum ne-am străduit să relevăm în cuprinsul lucrării, realizările istoriografiei românești nu mai pot fi taxate ca reprezentînd "pagi" sau "incertitudini" în elucubrarea întregului patrimoniu intelectual. Din substanța și concluziile mon-

ografiilor parțiale începe să prindă contur posibilitatea sintezei ample, capabilă să ofere o imagine veridică a evoluției societății românești la cumpăna marcată de ultimul război mondial.

Pasionantă, atractivă și dificilă, meru deschisă îmbogățirii informației și însoțită interpretativă, istoria trebuie să-și afirme, fără rezerve, natura sa de știință vie, cu dreptul de a-și regîndi gînzile, ipotezele și concluziile. Iar în acest permanent laborator de cercetare și creație, critica istoriografică trebuie să-și ocupe locul corespunzător.

Pentru această cauză - prezentarea veridică a istoriei patriei - niciodată nu trebuie să renunțăm șansa unui răgaz de odihnă pentru tînditorii științei istorice.

București, mai 1977.